

LESZEK KOLAKOWSKI:

Vad är levande (och vad är dött) i den socialdemokratiska tanken?

Leszek Kolakowski var, fram till det han utvisades från sitt hemland Polen, filosofiprofessor vid Warszawa universitet. Han är "senior fellow" vid All souls College i Oxford och verkar för närvarande vid Chicago-universitetet. Kolakowski har framför allt gjort sig känd för sitt stora verk "Main Currents of Marxism" genom vilket han har etablerat sig som en av vår tids absolut främsta auktoriteter när det gäller marxismens idéinnehåll och filosofi. Den artikel som Svensk Tidskrift publicerar av professor Kolakowski har tidigare varit publicerad i Encounter.

Att säga att socialdemokratin världen över inte enbart är en politisk intressegruppering, som ger uttryck åt arbetarnas, de underprivilegierades och de förtrycktas strävan och missnöje utan att den också är en idé om ett bättre samhälle, är varken kontroversiellt eller särskilt upplysande. Problemet med den socialdemokratiska tanken är att den inte lever för eller säljer några av de spännande ideologiska varor som totalitära rörelser – kommunismen, fascismen eller olika vänsterrörelser – erbjuder den ungdom som hungrar efter drömmar.

Den har ingen slutgiltig lösning på all mänsklig olycka; den har inget recept för mänsklighetens fullkomliga frälsning, den kan inte utlova den slutliga revolutionens fyrverkeri, som definitivt skall göra slut på alla konflikter och all kamp. Den har inte uppfunnit några mirakeltoder, som skapar fullständig enighet mellan människor eller ett universellt broderskap. Den tror inte på att det goda till slut med lätthet skall besegra de onda. Den är inte rolig, den är svår och ger föga belöning. Den lider inte heller av självförvållad blindhet.

Den kräver att man bekänner sig till ett antal grundläggande värden – frihet, lika möjligheter, en ekonomi som sätter människan i centrum och som är underkastad offentlig kontroll. Den kräver också hårda kunskaper och rationella kalkyler, eftersom vi måste vara medvetna om och så grundligt som möjligt undersöka den historiska och ekonomiska miljö där dessa värden skall tillämpas. Den innefattar en orubblig vilja att tum för tum urholka de förhållanden som skapar onödigt lidande, förtryck, hunger, krig, rashat och hat mellan nationer.

omättlig girighet och hämndlysten avund. Ändå är den medveten om de snäva gränser inom vilka kampen förs, gränser som sätts av den mänskliga tillvarons naturliga ramar, genom otaliga historiska händelser och genom olika krafter som under århundraden har skapat dagens samhällsinstitutioner. (Se min essä i Encounter juli 1974, "Can the Devil be saved?")

Den socialdemokratiska tanken erkänner den oundvikliga sanningen att många av de värden den hyllar begränsar varandra och endast kan förverkligas genom kompromisser, vilka ofta är smärtsamma och besvärliga.

Alla institutioner för välfärd och social trygghet, alla organ för ekonomisk planering, alla samhälleliga instrument för en rationellare användning av mark och naturresurser, för att hindra resursslöseri och miljöförstöring kan byggas upp endast till priset av en växande offentlig byråkrati och genom begränsningar av självstyret i de små ekonomiska och regionala enheterna. Ingen vet hur man skall kunna undvika denna kostnad, men de protester mot en mäktig statsapparat som genljuder över hela den demokratiska världen visar att kostnaden är hög. Ändå är socialdemokratin beredd att hålla fast vid båda dessa tankar – planering och självstyre – och detta är rätt tänkt. Det är rätt, så länge som man oavbrutet håller i minnet att dessa två principer står i motsättning till varandra och att de inte i något tänkbart samhälle går att genomföra helt och hållet. Därför får den inte lova åtgärder som påstås samtidigt åstadkomma den effektivitet som en stark centralisering kan ge och den frihet som decentralisering erbjuder.

Det är uppenbart att liknande motsättningar är oundvikliga när det gäller de flesta av de värden vi omhuldar.

Hur mycket vi än förskräcks vid åsynen av den miljöförstöring som människan åstadkommer och som hotar såväl människans egen framtid som fåglarnas, fiskarnas och trädens existens, får vi inte glömma att enbart ekologiska slagord, isolerade från det moderna livets sammansatthet, bidrar lika litet till rationella förslag för ekonomisk organisation och politiska reformer som tanken att ekonomisk tillväxt skulle vara det främsta eller enda målet. Total frånvaro av miljöförstöring är uppenbart omöjlig utan att man fullständigt krossar civilisationen och därmed större delen av den mänskliga arten, eftersom dess överlevnad i hög grad är beroende av industrin. Miljöförstöring är en fråga om rationella kalkyler över risker, vinster och förluster. Om människans överlevnad skall sättas i första hand och valarnas endast kommer i andra hand, är denna naturdyrkansideologi inte kapabel att klara problemen i den moderna ekonomin. Å andra sidan kan ekologiska slagord kanske utnyttjas – vilket också sker – för att manipulera människor för olika politiska syften, som endast marginellt har någonting att göra med fjärlars välfärd, för att inte tala om människans.

Bland de värden som ingår i den socialdemokratiska tanken, kan inte ens majoritetsstyret accepteras som en absolut princip. Den måste begränsas av principen om de enskilda människornas omistliga rättigheter, som inget majoritetsbeslut får upphäva. Begreppet demokrati skulle vara en parodi på sig självt, om det innebar att allting som hade stöd av

en majoritet vore acceptabelt – att t ex 51 procent av en befolkning handlar demokratiskt om den beslutar att mörda de övriga 49. Om vi godtog principen om ovillkorligt majoritetsstyre som ett tillräckligt kriterium för demokrati, skulle Hitlers välde i Tyskland, som under en period hade klart stöd av majoriteten, framstå som en modelldemokrati, liksom alla de populistiska eller kvasipopulistiska diktaturer som en gång gjort anspråk på att representera folkflertalet och sedan representerade dessa axiomatiskt och för obegränsad tid, eftersom dess kritiker slaktats eller tystats.

Friheten måste ses som kärnan i den socialdemokratiska tanken, helt enkelt därför att den förutan blir alla andra värden tomma och utan verkan.

Uttryckt på annat sätt: Socialdemokratin försvarar friheten, både därför att den är ett värde i sig själv, det dyrbaraste i livet, och därför att den skapar en förutsättning för att de flesta av de andra värden socialdemokratin försvarar skall kunna blomstra. Det är ingen mening att tala om jämlikhet om det inte finns någon frihet, ty en av de viktigaste varorna i dagens värld är fri tillgång till information och delaktighet i makten, vilket förnekas majoriteten i despotiska system, vare sig dessa är totalitära eller ej.

Därför är det helt absurt att säga t ex att i Kuba eller Kina "har folk mindre frihet, men större jämlikhet" – de har ingendera, alldeles oavsett hur det förhåller sig med fördelningen av välfärd och möjligheterna att få tillgång till knappa materiella varor. Tursamt nog är dessutom medborgerliga fri- och rättigheter det nödvändiga villkoret för effektiv produktion. Slaveri är ekonomiskt ef-

fektivt endast under de tidigaste stadierna i den tekniska utvecklingen och politiskt slaveri är ett enormt hinder för produktiviteten.

Både sunda förnuftet och mängder av erfarenheter från kommunistiska stater tyder på att ett politiskt system som arbetar med inbyggda informationshinder, nedtyngt av ett maniskt hemlighetsmakeri, som använder kriteriet politisk sekretariat vid befordran till ledande poster och som inte behöver anpassa sig till befolkningens behov och önskningsmönster än vid hot om desperata revolter, är dömt att vara kroniskt sjukt när det gäller produktionen av materiellt välbefinnande. Efter att ha samlat på sig enorm makt utan ansvar – en maktkoncentration som övergår allting tidigare känt i historien – skapar den ledande klassen enbart i kraft av sin position, ett permanent vanstyre och ett enormt resursmisseri. Försöken att skapa ett allomfattande planeringssystem slutar i ett ödesdigert alltomfattande kaos.

Arbetarklassen, som man vädjat till med slagord och som hållits lugn med polisapparaten, har varken makt eller moraliska och ekonomiska skäl att hjälpa denna sjuka ekonomi. På samma sätt som den kommunistiska exploaterarklassens politiska och ekonomiska motstånd stöder varandra, samverkar den politiska och ekonomiska förslavningen av produktionslivet. Det enda försteg detta samhälle har i ekonomiskt hänseende består i dess förmåga att dölja sina misslyckanden, eller en del av dem, genom att producera falsk statistik eller ingen statistik alls.

Lögnaktigheten är inte någon tillfällig skamfläck på kommunismens kropp. Hu

Den är den ovillkorliga förutsättningen för dess liv och hälsa, långt mer än i icke-totalitära diktaturer. Här har vi en stat som antas styras av och få sin legitimitet från en ideologi med universella pretentioner och ett "yttersta mål". Följaktligen måste alla områden i livet och alla händelser i det förgångna såväl som i nuet utmålas som en beståndsdel i den triumfatoriska marschen mot detta mål. Ett system, som inte vill lämna något område av den mänskliga tillvaron inklusive människans hjärna utanför kontroll, måste använda lögnens väldiga maskineri för alla former av uttryck och ge lögnaktiga namn åt allt det framställer.

Även om det är sant att just friheten bland socialdemokratiska värden utgör ett villkor för alla de andra, är det emellertid likafullt vilseledande att använda ordet "frihet" för att beteckna allting som människor behöver eller kräver.

Frihetens omfattning definieras som det område inom vilket individerna kan fatta de beslut de vill, utan begränsning av några lagar. Även om det är uppenbart att friheten att fatta beslut inte har någon betydelse för någon vars val under alla omständigheter bestäms av bristen på materiell makt, får graden av makt inte blandas ihop med frihetens omfattning. Friheten är negativt relaterad till lagstiftningens omfattning, inte positivt till maktens. För folk som inte har råd att resa verkar naturligtvis friheten att resa fritt i alla länder i världen ha liten betydelse. Dock härleds inte den materiella förutsättningen för att resa, hur viktig den än är, ur friheten. Det finns många berättigade krav som inte kan härledas ur friheten och inte får påstås vara det. Hur väl vi än är medvetna om de sociala

katastrofer som orsakas av omfattande arbetslöshet – ekonomiskt slöseri, brottslighet, mänskligt lidande – är samsättning ett villkor som gör det möjligt för människor att använda sin frihet på olika sätt. Den är inte i sig själv någon frihet. Det finns ingen arbetslöshet i koncentrationslägren, men koncentrationslägren blir därför inte någon frihetens hemvist. När arbetslösheten avskaffas genom tvångsarbete, förtjänar den knappast att hälsas som ett jättesteg i kampen för frihet. Sammanfattningsvis finns det många ytterst berättigade krav som inte får blandas samman med varandra, eftersom en sådan avsiktlig sammanblandning är ett av de ideologiska verktygen för att förhålliga förtryck och våld.

Ett annat fall av begreppsförvirring som vi kanske inte behöver uppehålla oss vid eftersom det på senare tid ofta kritiserats, gäller distinktionen vänster–höger. (Se min artikel "How to be a Conservative–Liberal–Socialist", i Encounter (okt 1978) och symposiet om "Who's Left, What's Right?" också i Encounter (feb och mars 1977).)

Förvisso hittar man knappast idag folk som påstår sig omhulda den gamla stalinistiska formeln att måttet på någons vänstersympatier är vederbörandes inställning till Sovjetunionen. Icke desto mindre används dessa beteckningar fortfarande ofta utan att någon förser oss med begripliga kriterier på hur de definieras. Dessa etiketter innehåller tanken att alla politiska idéer, rörelser och regimer utgör ett sammahängande spektrum, där varje enhet kan placeras i enlighet med den mängd "vänster"- eller "höger"-komponenter den innehåller. Stater och politiska rörelser kallas slen-

trianmässigt "vänster" (eller "marxistiska") om de får vapen från Sovjet. Andra åter kallas "höger" när de vill befria sig från det utländska oket, om detta ok råkar vara Sovjetunionen. Det är lätt att konstatera hur dessa gamla absurda klichéer lever kvar i journalistjargong över hela världen.

Därför måste frågan "På vilken sida står du, vänster eller höger?" åtföljas av en annan fråga: "Vad menar du med att fråga om jag är vänsteranhängare? Frågar du om jag står på samma sida som Gulagarkipelagens fångvaktare eller som inkräktarna i Tjeckoslovakien? Om jag står på samma sida som de poliser som för två år sedan grymt torterade hundratal polska arbetare och några år tidigare mördade ett ännu okänt antal varvsarbetare i de polska hamnarna som hämnd för deras protester mot den ökande fattigdomen? Eller frågar du om jag står på samma sida som de tyska terrorister som i ett kapat flygplan dömde alla passagerare med judiska namn till döden? Eller på samma sida som Kambodjas 'befriare', som lyckades förvandla hela landet till ett koncentrationsläger, efter att ha mördat alla som misstänktes vara läs- och skrivkunniga?"

Svaret kan bara bli: "Nej för tusan, jag står inte på samma sida som dessa och jag vill verkligen inte bli kallad 'vänster' om detta betyder att jag stöder eller ursäktar våld, förtyck, tortyr, utrugning och invasion, förutsatt att bödlarna och exploatörerna får sina vapen från en antiamerikansk källa, vilket skulle vara det underförstådda ideologiska kriteriet."

Slutsatsen är enkel: Antingen har distinktionen förlorat varje vettig innebörd

eller också måste den omdefinieras helt och endast användas om rörelser och attityder inom den demokratiska delen av detta politiska spektrum och otvetydigt utesluta alla terroriströrelser, totalitära ideologier, polisstater och militärregimer vad de än kallar sig.

Det finns inte något som heter reaktion när tortyr eller progressiv tortyr, några arbetsläger med beteckningen höger eller vänster, någon censur för förtryck eller censur för befrielse. Detta är skäl till att de antitotalitära ickevåldsrörelserna i Sovjetdominerade länder inte kan placeras i höger-vänster-kategorier. Deras krav bygger på de mänskliga rättigheterna, vilka omöjligt kan definieras i termer lånade från denna anakronistiska distinktion.

Detta för oss fram till den ofta diskuterade frågan om dubbla måttstockar för bedömningen av politiska regimer.

Det är inte fråga om att ställa orimliga krav på att politiska kriterier inte får användas på politiska handlingar. Vad man kan kräva är i stället att politiska kriterier inte uppträder förklädda till moraliska normer. Folk som hänför sig själva till vänstern och vänstertraditionen gör sig på det hela taget i hög grad skyldiga till bruket av dubbla måttstockar, inte därför att de av naturen är omoraliska utan därför att deras socialt nedärvda reflexer gör dem mera hycklande genom att de alltid har använt ett moraliserande språk. Det konservativa etablissemangen i många länder har däremot i mycket mindre grad låtsats vara ledda av moraliska idéer och mera fritt medgivit att de lagt vikt vid sådant som *realpolitik*, *raison d'état* och kommersiella intressen.

De regeringar som handlar med båda

Chile och Sovjetunionen kan inte anklagas för att använda dubbla moraliska måttstockar. Vänstermoralister, som demonstrerar framför Sydafrikas och Irans ambassader och som tycks tro att Vietnam och Albanien flödar över av demokratiska dygder, framstår som groteska. Hur uppenbar inställningen än är hos dem som visar upp sin moraliska indignation i enlighet med sina politiska sympatier är det likafullt sant att vårt engagemang i olika länders inre angelägenheter ofta drivs fram även av andra hänsyn. Under senare tid har olika militärdiktaturer i Latinamerika förmodligen varit värre än de europeiska kommuniststaterna när de gäller sådana väsentliga punkter som omfattningen av tortyr och mord iscensatta av regimen. Om man ser till frågan om mänskliga rättigheter är detta ovedersägligt. Ändå föreligger det en icke försumbar skillnad mellan Uruguay och Sovjetunionen såtillvida att regimen i Uruguay, hur vedervärdig den än är, inte hotar med någon världsomfattande expansion stödd på ett mäktigt militärt maskineri.

Vi medger gärna – och jag tror att det är en traditionell beståndsdel i det socialdemokratiska synsättet – att inget land i världen kan hävda att dess politiska regim, hur tyrannisk den än är, bör skyddas mot insyn och kritik från utomstående. Nej, tvärtom, vi har både rätt till och bör se det som en plikt att inte lämna förtryckarna någon lugn och ro under förbärande av principen om icke-inblandning. Denna beredvillighet att lägga sig i måste naturligtvis fördelas lika. När det gäller Sovjetunionen har vi emellertid extra skäl för vårt oartiga beteende. Till skillnad från Uruguay, Sydafrika och

för den delen även Albanien och Kambodia, är den sovjetiska regimen definitivt knuten till en imperialistisk stats omättligen hunger efter nya områden att behärska. Det är givetvis väsentligt att hålla den egna befolkningen i okunnighet, rädsla och isolering om man vill använda den som ett hjälplöst och trögrörligt instrument för imperialistiska syften, om man tex behöver soldater som i fallet Tjeckoslovakien för tio år sedan. Dessa visste antingen inte i vilket land de befann sig eller trodde att de hade sänts till ett land som begärt hjälp inför en omedelbart hotande invasion av "tyska fascister". I dagens värld är Sovjetregimen troligen den främsta faktor som ensam kan tänkas sätta igång ett världskrig (vilket inte betyder att detta är ledarnas faktiska avsikter).

Det är därför som vi, folk från de något exotiska central- och östeuropeiska slätterna, tror att vi genom att peka på och opponera oss mot Sovjets despotism, inte bara försvarar de regionala intressena i de länder som med tvång inkorporerats i ett rovgirigt välde genom Jaltaöverenskommelsen, utan att vi också verkar för en bättre och tryggare värld. Östeuropéer är väl medvetna om att västvärlden eller Amerika inte ensamma har något undermedel som kan tvinga förändringar på förtryckarregimer och med omedelbar verkan vända på utvecklingen i länder som berövats sitt nationella oberoende och sina demokratiska institutioner. Vad de väntar sig av Amerika är inte under utan en sammanhängande strategisk idé. "Strategisk idé" betyder då ingalunda att man planerar för krig. Det innebär en långsiktig politik som strävar efter en global världs-

ordning utan risk för världskrig och det innebär naturligtvis att man utplånar den mest aggressiva expansionismen och med alla icke-våldsmetoder uppmuntrar mångfald och variation i länder inom den sovjetiska maktsfären och sprider sanningen till folk som tvingats till andligt slaveri. Frågan om hur man skall undvika ett nytt världskrig och hur man skall utforma en fungerande avrustningsplan måste få ovillkorlig prioritet. Det är inte trots utan på grund av detta faktum som det är av största vikt att demokratiska länder utövar en fredlig men ändå stark och oförtröttlig press på totalitära regimer så att dessa gradvis men icke explosionsartat faller sönder.

Att så många lokala frågor nästa automatiskt har fått en global innebörd är ett faktum vi inte kan komma undan och Amerika är uppenbarligen inte i stånd att bära ansvaret för den världsordning man under många decennier har bidragit till att utforma. Tendensen att fly undan tar sig ibland uttryck i slagord som "The fight for democracy begins at home". Sådana slagord kan ha sitt berättigande i så måtto som de bara uttrycker den triviala regeln att utrikespolitiska frågor inte får användas som förevändning för att försumma eller strunta i en rättvis och demokratisk inrikespolitik. Vi måste emellertid komma ihåg att samma slogan lincerades under andra världskriget för att förklara varför Förenta staterna inte skulle gå med i kriget. Under denna period betydde den: Låt Hitler sluka hela Europa – nazismen och Europa är inte vår sak. Det spelar ingen roll vad som ligger bakom sådana slagord – den permanenta och uppenbarligen obotliga kortsyntheten hos storfinanserna eller det

eviga vänsterkomplexet bland de progressiva. Att säga att, eftersom vi inte är några helgon själva skall vi glömma förtrycket på andra ställen, är det samma som att säga låt oss glömma förtrycket. Om socialdemokratin har någon mening är det just att inte glömma detta. (Jag har behandlat andra sidor av detta i mitt svar till E P Thompson, "My Correct Views on Everything", Encounter (juni 1975).)

Jag tillhör dem som inte ser något skäl att tro på de profeter som förutsäger den västerländska civilisationens nedgång. De demokratiska institutionernas sammanbrott och barbariets segerrika återkomst, men som ändå faktiskt tror att det är en andlig snarare än ekonomisk tillbakagång som hotar oss. Med andra ord: roten till förvirringen i de öppna överflödssamhällena finns i våra sinnen snarare än i oljepriset. Den världsomspännande försämringen av skolsystemen och osäkerheten om deras funktion är ett speciellt framträdande symptom på denna förvirring. En del av denna förvirring kan tillskrivas vår oförmåga att hantera förändringar som i andra avseenden är uppenbart positiva – den häpnadsväckande ökningen av kunskapsmassan och skolutbildningens snabba utvidgning. Ändå finns det anledning att mistänka att det ligger mycket mera bakom brist på förtroende hos den äldre generationen för de intellektuella och moraliska måttstockar vi ärvde och följaktligen en ljumhet i strävan att överföra dessa normer till kommande generationer.

Det låter kanske näsvist när någon som jag, som bara är en ytlig och tillfällig observatör av den västerländska scenen, kommenterar detta ämne. Men liknande mer eller mindre framskridna tendenser

är tydliga i många högt utvecklade områden i världen. När jag för första gången hade tillfälle till en lång vistelse i Förenta staterna i slutet av 1960-talet, var det slående i den då vanliga diskussionen om utbildningens sociala funktion, att ingenting var säkert utom en enda sak: Det stod klart att skolans uppgift inte är att bibringa elevens kunskaper och intellektuella färdigheter. Inom parentes sagt brukade detta fullständiga förakt för kunskaper och logisk förmåga – för något som man kan tillägna sig endast genom långvarigt och disciplinerat arbete och som inte kan omvandlas till något lustbetonat, groteskt nog kallas för "liberalism", som om liberalism skulle bestå av självbelåten okunnighet eller utgöra en ideologi för bortskämda överklassbarn. Det är dock trösterikt att man idag hör fler och fler röster från folk som kommit till slutsatsen att den gammalmodiga teorin att "skolans uppgift är att undervisa trots allt inte var så tokig".

Rötterna går dock uppenbarligen djupare än så.

Det råder tydligen enighet om att den process av andlig självstympning hos ungdomen som vi bevittnade i slutet av 1960-talet inte är över, även om formerna har ändrats. Den var resultatet av ett sammanbrott i det värdesystem som ungdomen ärvde från oss. Det är ingen tröst att detta sammanbrott senare tog sig puerila, absurda och ibland barbariska uttryck eller att det politiskt kanalisades i den nya vänsterns patetiska svammel, som inte hade några lösningar eller alternativ att erbjuda. Under den ideologiska rappakaljan fanns verklig förtvivlan. Droger, falsk mysticism och revolutionära dagdrömmar var de tre

viktigaste pseudokurerna för en äkta sjukdom, som man inte utan vidare kan gå förbi genom att peka på botemedlens gagnlöshet. Detta var tre sätt att fly undan i en värld, där unga människor kände att de inte längre hörde hemma.

Förvisso kan inget politiskt parti eller någon rörelse hävda att man har funnit en framgångsrik metod att behandla det moraliska tomrummet. Inga artificiellt hopkokade ideal eller underverk kan påtvingas folk. I sista hand måste de nya generationerna söka sig egna vägar för att åter upptäcka meningsfulla livsformer. Politiska rörelser, med undantag av de totalitära, är i varje fall inte i stånd att ge oss lösningar på metafysiska och religiösa frågor. De bör avhålla sig från att försöka utvidga sina idéer till något slags allt omfattande världsåskådning med en fix färdig katekes. De får dock inte slingra sig undan frågan: Vad var det som blev fel och vad är det för fel med de värderingar som vi uppfostrades med; varför har så många människor inte funnit dessa värden vara något stöd i livet (vilket betyder: varför är de inte redo att dö för dem?).

Svaret ligger kanske inte utom räckhåll för oss, om vi bara är beredda att ta itu med alla sidor av frågan. Det kan visa sig att de flesta av våra traditionella värden trots allt varken är döda eller föråldrade även om de förmodligen var mycket illa gestaltade, och att det finns livsdugliga alternativ vid sidan av att dra sig undan från världen, att döva förnuftet eller försjunka i förtvivlan (tre sidor av vart och ett av de falska botemedel som jag just har nämnt).

Vi bör medge att vi inte har något recept för en perfekt värld, inte känner

några hemliga vägar till lycka och inte har någon ledtråd till universums gåta. Ändå är vi kanske istånd att visa på mera blygsamma ting och mera blygsamma mål som kan ge mening åt livet. I världen som den är, full av elände, hunger och förtryck, måste åtminstone detta stå klart: att varken tekniska metoder enbart eller politiska åtgärder enbart är tillräckliga för att inge hopp om en fredlig och mera rättvis ordning. Något mer behövs som inte bara är en biprodukt av institutionella och tekniska förbättringar: en förnyelse av vår syn på såväl individuella som kollektiva värden.

Det måste erkännas att detta är en mycket allmän tes som tills vidare inte leder till några väldefinierade och genomförbara förslag. Men denna allmänna tes är god nog för att bli en stående utmaning för socialdemokratin, om den vill leva upp till sina bästa traditioner och till sitt eget namn.

I perspektivet av sådana världsomskakande händelser som revolutionen i Iran och jordbävningen i Polen ter det sig lämpligt att sluta med följande iakttagelse. Alla viktigare politiska händelser under de senaste tre åren bör enligt min åsikt ses som iögonenfallande symptom på den tilltagande ideologiska förvirringen och osäkerheten i alla segment av västvärldens politiska spektrum, oavsett om de betecknas som "vänster" eller "höger". Det går inte att urskilja något mönster i valutslagen. På senare år har vi bevittnat tories seger i Storbritannien, president Reagans seger i Förenta staterna, socialisternas i Frankrike (i stor utsträckning orsakad av kommunisternas nedgång) och nu i Grekland, vidare socialisternas förluster i Norge och i

Västberlin, den våldsamma splittringen av det brittiska labourpartiet. Rör sig världen "åt höger" eller "åt vänster"? Ja, vi måste upprepa att den frågan har förlorat varje rimlig mening. (Den persiske shahen var en förfärlig "högerman", faktiskt bör mullorna därmed representera den upplysta "vänstern" osv). Alla traditionella politiska ideologier är gripna av en allvarlig, kanske dödlig sjukdom. De har blivit alltmer dunkla, allt mindre relevanta för vår tids brännande frågor. De gamla politiska identiteterna (att vara kommunist, socialist, liberal, anarkist, konservativ) faller sönder vid närmare betraktande, därför att de är antingen betydelselösa eller uppenbart vilseledande.

Det traditionella socialistiska tänkesättet är helt klart ett av offren för denna allmänna ideologiska impotensen. Snart vi försöker pressa dess anhängare att förklara dess innebörd i allmänna termer och inte i specifika termer som hänför sig till aktuella internationella konflikter, visar det sig alltid att den reduceras till samma universalmedicin för alla mänskliga predikament: staten ska nationalisera allting. Om de pressas tillräckligt hårt förnekar de inte att medicinen i själva verket har tillämpats upprepade gånger och – av uppenbara skäl – överallt utan undantag resulterat i totalitär despotism. De försätter emellertid att lova oss att just *de* skall klara detta bättre på grund av sina demokratiska krediter. Det skall medges att de ofta föredrar att tala om "social rättvisa" men var kan man i dag finna någon politisk rörelse, ideologi eller ledare eller något parti som är emot social rättvisa?

När det gäller den socialdemokratis

den kan vi lägga märke till ordets egen-
domliga historia. Det fanns en tid när det
inte var någon klar distinktion mellan en
socialist och en socialdemokrat. Före
den ryska revolutionen bar Lenins parti
beteckningen socialdemokratiskt och i
Polen hade samma beteckning tagits upp
av de radikala avläggarna av den socia-
listiska rörelsen "Det polska kungadö-
mets och Litauens socialdemokratiska
parti", den direkta föregångaren till
kommunistpartiet. Efter första världskri-
get och faktiskt till helt nyligen definiera-
de sig både socialdemokrater och socia-
lister - i den mån denna distinktion nu
har någon mening - som klart i motsats-
ställning till den totalitära kommunismen
och underströk att de anslöt sig både till
ett försvar för de demokratiska institu-
tionerna och till den europeiska kulturel-
la tradition som hotas av sovjetkommu-
nismens expansion. Nu är det annorlun-
da. Detta kan man tydligt se i Socialistin-
ternationalens beteende, vilken på sena-
re år koncentrerat sig på att stödja allt
här i världen som råkat vara "anti-ameri-
kansk" (eller anti-Israel) samtidigt som
den noga undvikit varje ställningstagan-
de som skulle kunna framkalla den sov-
jetiska imperialismens missnöje. Anti-
amerikanismen har allt mer blivit den
ideologiska kärnpunkten i Internationa-
len (ehuru förvisso inte i alla anslutna
partier och inte i samma grad). Ibland
hälsas delegaterna från kommunistlän-
derns styrande partier (där de socialis-
tiska rörelserna krossades med polis-
makt) som "bröder" och ibland även
som "kamrater" vid socialistkon-
gresser. Därigenom började den gamla
distinktionen mellan "socialister" och

"socialdemokrater" framträda igen och
befästa sin betydelse.

Jag måste upprepa att socialdemokra-
tin inte gör anspråk på att ha "lösning-
en" på alla mänskliga problem eller att
vara den utvalda förmedlaren av en allt
omfattande och allt förklarande ideologi.
Den är inte något universellt "program"
som kan tillämpas i alla delar av världen.
Den är ett sätt att nalkas sociala frågor
som enligt min mening begränsas av någ-
ra ytterst allmänna (både negativa och
positiva) regler:

1) tveklös anslutning till de demokra-
tiska värdena i ett öppet, konstitutionellt
samhälle

2) tveklös anslutning till välfärdssta-
tens idé, dvs stöd åt ett offentligt försäk-
ringssystem, som omfattar allas grund-
läggande behov

3) ett klart medgivande att både radi-
kalt liberala och totalitära lösningar är
värre än de sjukdomar dessa utger sig för
att bota

4) anslutning till tanken att alla bör få
lika möjligheter genom utbildning, men
inte genom polisövervakning och ökad
makt för byråkratin

5) uppslutning för samhällets olycks-
barn, de gamla och sjuka, de fattiga och
förtryckta, inte till förmån för makt-
lystna personer, som bara vill störta den
härskande klassen i syfte att tillskansa
sig själva den totala makten.

Skillnaden mellan socialdemokratin
och alla dem som definierar sig själva
som tillhörande de militanta i den socia-
listiska vänstern torde klart framgå.

Intet av detta betyder att den socialde-
mokratiska tanken skulle vara fri från
tvekygheter eller att de lösningar den

erbjuder med visst självkritiskt förtroende inte i sig själva är problematiska. Men den är fri från dogmer och lovar inget tusenårsrike. Den utgör bara det säk-

raste hittills kända politiska arbetssättet för att hantera explosiva frågor i en farlig och hotad värld.

Översättning: Kerstin Lundgren

Makten och löntagarfonderna

Analys av
LO-SAP:s förslag med citat

Danne Nordling

Svensk Tidskrifts citatjakt gav uppslag till en mer systematisk genomgång som på tidskriftens uppdrag utförts av vår medarbetare Danne Nordling.

Makten och löntagarfonderna analyserar de tre fondförslagen från 1976, 1978 och 1981. De syften och motiv som ligger bakom förslagen beskrivs och illustreras med citat.

Beställ *Makten och löntagarfonderna* idag. Använd beställningskupongen i den bifogade foldern.